

פרשת ויחי

הרב שמעון קליין

ימים ושנים בחיי אבות

מבוא

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה וַיְהִי יָמָיו
יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שְׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָת שָׁנָה:

פסוק זה מציין את מספר שנות חיי יעקב במצרים, ואת שנות חייו בכלל. דמויות רבות במקרא זוכות לסיכום מניין שנות חייהן, ועובדה מעניינת היא - שאין תיאור אחד דומה לחברו. עיון זה יתמקד בשלושה אישים - אברהם, יצחק ויעקב. נתבונן בסיכום שנות חייהם ונזהה בו חלון הצצה מרתק - אל עבר אישיותם ואל דרך חייהם. בלימוד יוצעו כלים פרשניים, המאפשרים לבוא אל תיאורים מקראיים הנראים כעובדות יבשות, ולגלות עולם ומלואו החבוי בהם.

נפתח בציון שנות חייו של אברהם: "וְאַלֶּה יָמָיו שְׁנֵי חַיָּיו אַבְרָהָם אָשֶׁר חָיָה" (בראשית כ"ה, ז) - הכתוב מסמך את ה'ימים', לשנות חיי אברהם. ביצחק נפתח הסיכום במילים: "וַיְהִי יָמָיו יְצַחֲקָה" (שם ל"ה, ט) - ימים בלבד, ללא שנים. וביעקב: "וַיְהִי יָמָיו יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו" - 'ימי יעקב' כמו גם 'שני חייו' מתוארים כנושא - זה לצד זה. הבדל נוסף - בצורת מניין השנים: באברהם התיאור הוא "מֵאָת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים", וביצחק: "מֵאָת שָׁנָה וְשָׁמֹנִים שָׁנָה". בשניהם מונה הכתוב תחילה את שנות המאה, לאחריהם את שנות העשרות, ורק לבסוף את שנות היחידות (באברהם). ביעקב, לעומת זאת, הפתיחה היא ביחידות - 'שבע שנים', לאחריה העשרות - 'ארבעים', ורק לבסוף מצויינת המאה.

בין ימים לבין שנים

בטרם הכניסה אל נבכי הפסוקים יש לשאול: מה מקופל בסיקור מניין שנות חייו של אדם?

ציון שנות חייו של אדם כמוהו כתיאור אורכו של 'פתיל חייו'. אורך זה משמעותי בהיבט הכמות ובהיבט האיכות גם יחד. פעמים שהכותרת למדידה מצביעה על 'ימים' ופעמים על 'שנים'. הראשונה - משווה ל'יום' מעמד, והיא מתבקשת כאשר האדם המדובר חי בתודעת זמן המתמקדת ב'יום'. תודעתו של אדם זה ביחס לתקופות חיים ארוכות יותר עשויה להיות רופפת. לעומת זאת - התייחסות

ל'שנים', ללא ציון 'ימים', כמוה כהתייחסות אל התמונות הגדולות, ללא חווית זמן משמעותית ב'יום יום'. ניתן גם לציין את שתי השנתות - יום ושנה, זו לצד זו, בווריאציות שונות, כשכל אחת מהן אוצרת בתוכה סיפור אחר.

נפתח באברהם: תיאור שנות חייו פותח במילים: "וְאַלֶּה יָמָיו שְׁנֵי חַיָּיו אַבְרָהָם אָשֶׁר חָיָה". במשפט זה מתוארת שרשרת של סמיכויות. הפתיחה ב'ימים' יוצרת בהם מיקוד, יחד עם זאת הם נסמכים אל ה'שנים'. גם השנים נסמכות אל החיים בכללותם - 'שני חייו', ולמעשה נוצרת שרשרת בה נקודת המוצא היא ה'ימים', ויחד עם זאת - חשיבותם היא בשייכותם אל השנים. והשנים - גם הם נסמכים אל החיים המשווים להם משמעות. אם עדיין לא השתכנע הלומד עד כמה משמעותיים הם 'חייו' של אברהם, מוסיף הכתוב ומציין - 'אשר חי' - כנדבך נוסף, המעצים את תנועת החיים שתוארה קודם לכן.

נעבור ליצחק: "וַיְהִי יָמָיו יְצַחֲקָה" - ביצחק אין התייחסות לשנים אלא לימים בלבד. כמו מצביע הכתוב על אדם שחי בתודעה של יום ועוד יום, מבלי שירקום אותם לכלל 'שנים' - המבטאות את הפרספקטיבה הרחבה, את התכנון ואת התהליכיות. מעניינת העובדה שגם בתיאור מותו שב הכתוב ומציין את ה'ימים' - "וַיִּגָּע יְצַחֲקָה וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֵל עַמְּיוֹ זָקֵן וְשִׁבְעַת יָמִים..." (כט). יצחק הוא שבע ימים, בניגוד לאברהם המתואר כשבע, ללא קשר לימים³. עוד יש לשים לב לאזכור ה'חיים' פעמיים אצל אברהם, ואף לא פעם אחת אצל יצחק.

כאמור, ניסוחים אלה משמשים כחלון הצצה אל עבר עולמן הפנימי של הדמויות. אברהם חווה עשייה יומיומית - במהלכה כל יום קיבל את משמעותו מן התמונות הגדולות של החיים - מ'שנות חייו'. אמנם ה'ימים' היו משמעותיים בעיניו, אך יחד עם זאת הוא לא נעצר בהם, גם לא ב'שנים', והתמקדותו הייתה ב'חיים' - בבחירה בהם.

הקשר הדברים הוא - קריאת א-להים אליו - אל הדגל, בהזמנה למסע חיים הקורא לו לעזוב את שלושת מעגלי החיים בהם הוא נתון עד כה: "וַיֵּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לֵךְ

² לדוגמא: בישמעאל קיימת התייחסות לשנים, לא לימים: "וְאַלֶּה שְׁנֵי חַיָּיו יִשְׁמָעֵאל מֵאָת שָׁנָה וְשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים וַיִּגָּע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֵל עַמְּיוֹ" (בראשית פרק כ"ה, י"ז). בשלושת האבות, לעומתו, ישנו אזכור לימי חייהם.

³ "וַיִּגָּע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעַת יָמִים וַיֵּאָסֶף אֵל עַמְּיוֹ" (שם כ"ה ח') - אברהם שבע ללא קשר לימים. עובדה זו קשורה לתפישתו את משמעות ה'ימים' במה שמעבר להם - בשנים, המקבלות את משמעותן מן ה'חיים'.

¹ אמנם ייתכן מצב בו אדם חי עשרים שנה והספקיו גדולים משל אדם שחי שבעים שנה. עם זאת - שנות חיים מאפשרות לדברים רבים להתרחש, כמו גם לאיכויות להתפתח (אדם בן עשרים אינו יכול להיות סבא, גם לא לראות נינים. גם בתחומים נוספים אין תחליף לבשלות ולניסיון חיים).

והופך אותה לעובדה במציאות. ערך פעולותיו של יצחק הוא רב, אך עם זאת הן אינן מוגדרות כתנועות חיים.⁷

ימים בחיי יעקב

נעבור כעת אל יעקב: "וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב שְׁנַי חַיָּיו" - תיאור זה מכיל שתי יחידות. 'ימי יעקב' בנקודת מוצא, הימים המשויכים אליו - אל אישיותו, ובמעגל שני - 'שני חייו'. כל מעגל עומד בפני עצמו, ואין האחד טפל לחברו.⁸ יעקב חי את הימים, נוכח וחווה את המתהווה בהם - כפי שהם. לא בהכרח מתוך הראייה הכוללת, לא כטפלים אל השנים. לצד זאת, מתוארות גם 'שני חייו'.⁹ בשונה מיצחק, הוא משויך אל התמונות הגדולות ואל הפרספקטיבה הכוללת. היכן הוא הביטוי לאלו ולאלו? חלון הצצה מעניין, נמצא בדיאלוג בינו לבין פרעה: "וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהוֹ אֶל יַעֲקֹב כִּמָּה יָמֵי שְׁנַי חַיֶּיךָ" (בראשית מ"ז, ח') - פרעה שואלו על 'ימי שני חייו' - בזיקה לימים, לשנים ולכלל חייו.¹⁰ תשובת יעקב: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרַעֲהוֹ יָמֵי שְׁנַי מְגֹרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מָעַט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנַי חַיָּי וְלֹא הִשְׁיֵגוּ אֶת יָמֵי שְׁנַי חַיָּי

⁷ מבט דומה על יצחק משתקף ממדרש העורך השוואה מעניינת בין שלושת האבות: "ויהיו ימי יצחק. באברהם כתיב חיים: 'ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי' (כ"ה ז') וכן יעקב: 'זיחי יעקב' (מ"ז כ"ח), וביצחק לא נאמרו חיים. ולמה כן? ר' ברכיה אמר לפי שנתיישר מעיניו והרי הוא כמת. ורבנין אמרין רואה היה הקב"ה כל ימיו את יצחק אבינו כאלו הוא צרור על גבי המזבח... ואין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם אלא לאחר מותם, שנאמר לקדושים אשר בארץ המה (תהלים ט"ז ג'), אימתי הם קדושים, בשעה שהם קבורים בארץ" (בראשית רבתי פרשת וישלח לה, כח).

המדרש משווה בין לשון הכתוב המזכירה חיים באברהם וביעקב, ואינה מזכיר חיים ביצחק. שתי תשובות בדבר: ר' ברכיה תולה זאת בייסוריו מעיניו - העיוורון שהיה לו בסוף ימיו. חכמים קושרים זאת לעקדת יצחק שהשאירה את חותמה על המשך חייו, בהם ראהו הקב"ה כמי שצרור על גבי המזבח. עיקרון זה מתבטא בעובדה שא-להים מתגלה אל יעקב בבורחו אל חרן כ'א-להי יצחק', למרות שיצחק עדיין בחיים. בשונה מן העיקרון, על פיו אין הקב"ה מיחד שמו על צדיקים אלא לאחר מותם, במצב בו הם נתפשים כמקודשים, מיחד הקב"ה שמו על יצחק - בחייו. הסיבה: יצחק בחייו נחשב כמקודש כפי שמת נחשב מקודש. דומה שקשור הדבר למידת ההתבטלות שהייתה לו כממשיך דרכו של אברהם, ואולי באופן מיוחד - להתבטלות שהייתה לו כמי שנעקד על ידי אברהם על גבי המזבח, ובכך ביטא את התבטלותו המוחלטת אל דרך אביו.

⁸ בדומה לאברהם - יעקב משויך אל שני המעגלים, בשונה ממנו - מעגל הימים הוא עצמאי, אינו טפל אל השנים. בדומה ליצחק מתוארים 'ימי יעקב' - ימים המשויכים אליו, אך בשונה ממנו - לצידם קיימת גם תודעת 'שנים' - בפרספקטיבה הרחבה שלה.

⁹ דומה שהלשון 'ויהי ימי יעקב', משייכת באופן ישיר את הווייתו אל הימים, ומייצרת דומיננטיות לעמדה זו.

¹⁰ ממש כתיאור חייו של אברהם. ניתן לומר שפרעה ציפה לשמוע סיפור מרשים מאיש זקן וחשוב זה, אך למעשה מספר לו יעקב, בכנותו, סיפור אחר לגמרי.

מֵאֲרָצָה וּמִמִּלְחָמָה וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ (בראשית י"ב, א') - מֵאֲרָצָה - מן המרחב אליו אתה נתון. מִמִּלְחָמָה - מהמשפחה במעגליה השונים, ועד בית אביך - המעגל הקרוב, המשפחה הגרעינית. כל זאת, לטובת הליכה 'יד ביד' עם א-להים, המזמן לו מכאן ואילך נקודת מבט גבוהה על המציאות, פרספקטיבה רחבה, כמעט על אנושית.⁴ כאמור, ביטויה כאן הוא בשיוך ה'יום' אל התמונות הגדולות של חייו. ביחס להדגשת 'חייו' של אברהם - נסתפק כעת באמירה כללית, על שפע ההתחדשות שהייתה לו, על סלילת דרכים שלא דרך בהם אדם מעולם, על תנועה ממקום למקום, מפגשים, ניסיונות, ועוד הוויות שהמילה ההולמת אותם היא - 'חיים'.

ומה מתרחש בתחומו של יצחק? 'ימי יצחק' - מסכם הכתוב, ומצביע על ה'ימים' כנושא. בניגוד לתודעה בה נתון אברהם, המגלמת תהליכים ארוכי טווח, 'ימי יצחק טעונים בערכם העצמי, ואינם נרקמים לכלל שנים. מיוחדת היא המציאות, במהלכה הוא ממשיך את דרך אביו בדבקות, אך דווקא בשל כך נוצר פער גדול בין עולמו של האב - המחדש, לבין עולמו של הבן - הממשיך ומשמר את דרך אביו.⁵ יצחק ממשיך דרך קיימת, מעמיק בה, אך לא בוחר או מחדש. הוא אינו שואל את עצמו מהם רצונותיו, גם לא מהן בחירותיו. דרכו היא ההליכה עקב בצד אגודל בדרך קיימת, ומכיוון שלא הוא יוצרה, חייו אינם מכילים תהליכים מובנים, גם לא חשיבה מערכתית ארוכת טווח.⁶

ומה בדבר ה'חיים' שאינם נזכרים ולו פעם אחת? כל המשווה בין יצחק לבין מסכת חייו העשירה של אביו, המכילה תנועה ומפגשים, עשוי לזהות פער גדול בין סולל הדרך, לבין מי שממשיך אותה, חווה אותה בדבקות, מעמיק

⁴ בשלושה מעגלי שייכות נתון אברהם בנקודת המוצא: ארץ-מולדת-ובית, ומהם הוא נשלף - מזומן לעמדה חדשה. נוכח א-להים הוא מוזמן לסוג של חברותא, אל מרחב בו מתקיימת קרבה וסוג של שותפות ביניהם. לימים יכנו אותו יושבי חברון בשם 'נשיא א-להים' - מעין נציג לא-להים, ולכן יחשבו שהוא אינו אמור לנחול בארץ, ככהן (ראה עיוננו לפרשת חיי שרה). גם נוכח בני אדם הוא מתייצב במקום אחר, כשהשם - 'אברהם' אוצר בתוכו את עמדתו - אב (אבא) רם (גבוה). מעין אבא הוא מוצב בעמדה גבוהה נוכח כלל בני האדם, צופה למרחוק, וכאילו היו כולם בניו. אב אינו אמור 'לשחק' במגרש אחד עם בניו, להתמודד כנגדם כשווה מול שווים. הפרספקטיבה הרחבה בה הוא נתון, מציבה אותו בעמדה אחרת, כמי שצופה למרחוק, מכיל, וגם לוקח בחשבון מכלול עובדות, מעבר לנצפה מזווית עינם הפשוטה של בני אדם. דומה שבעמדה זו מונחים מפתחות לפשר התנהגותו של אברהם במצבים שונים.

⁵ ראה על כך בהרחבה בעיוננו לפרשת תולדות.

⁶ כאשר אדם הוא יוצר התמונה, תהליכי החשיבה המובנים נצרכים, כמי שמכתיבים וכמי שמרכיבים את פעולותיו.

שהיו לו במצרים. ייחודן משתקף מן הניסוח בפתיחה לפרשתנו: "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר שָׁנָה" - פתיחה בלשון 'ויחי יעקב' אינה מובנת מאליה, והיא מצביעה על עמדה נפשית ורוחנית של חיים. המשפחה התאחדה מחדש, יוסף נתון במעלתו, מגשים את ייעודו של האב אליו, יהודה חזר אל חיק המשפחה, וגם האחים מוצאים את מקומם¹⁴.

שנות אברהם ויצחק

קצת נעבור אל צורת מניין השנים: כבר הערנו על הפער בין תיאורו של אברהם כמי שחי "מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֶמֶשׁ שָׁנִים" - כשתחילה מונה הכתוב את שנות המאה, לאחריהם את שנות העשרות, ורק לבסוף את שנות היחידות; בדומה לו, ימי יצחק מתוארים: "מֵאֵת שָׁנָה וְשָׁמֵנִים שָׁנָה" - מן המאה ועד לעשרות; בשונה משניהם, מתוארים שני חיי יעקב - "שְׁנֵי חַיֵּי שְׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֵת שָׁנָה" - פותח ביחידות, לאחריהן עשרות ולבסוף מאות. גם כאן, משמשים תיאורים אלו כמעין הצצה אל מה שהתחולל בעולמם הפנימי של הדמויות. נפתח באברהם: תחילה מונה הכתוב את שנות המאה שלו, וכמו מעיד בכך על תפישת החיים שהייתה לו, על נקודת המוצא בה היה נתון - התמונות הגדולות של החיים. גם לאחר שהתרחק ממאה שנות חייו הראשונות, עדיין הן עומדות בבסיס שני המעגלים הנוספים: בהקשר לקדימותו, וגם משום בהקשר לתקופת החיים הגדולה המקופלת בהן. במעגל שני חווה אברהם את העשרות, ורק לבסוף הוא מתייחס אל השנים הבודדות, שנות ההווה בהן חי לאחרונה. מבנה תודעה שנקודת המוצא בו היא הכלל, ולאחריו - הפרט. קשה שלא

14 ובלשון חכמים במדרש: "ויחי יעקב. כתוב טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח" (קהלת ד ו), טוב היה לאבינו יעקב, אלו שבע עשרה שנה במצרים, שנאמר 'ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה', שחיה אותם בנחת, והשבטים סביבותיו, ובני בניו פרים ורבים, ועיניו רואות ולבו שמח, אין שטן ואין פגע רע, ויוסף בנו מלך על הארץ, ומביא ונותן לתוך פיו, שנאמר ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף (בראשית מז יב). 'ממלא חפנים עמל ורעות רוח' - ממאה ושלושים שנה שלא היה אלא כולם בעמל, שנאמר וישטום עשו את יעקב (שם כז מא), וכתביב ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך (שם שם מג), וכתביב הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה (שם לא מ), וכתביב את עניי ואת יגיעי כפי (שם שם מב), ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי (שם לד ל), ויקרע יעקב שמלותיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים (שם לו לד), כל אותם השנים היה עמל ורעות רוח, לכך נאמר ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, אלו השבע עשרה חיה בהם חיים טובים"; 'ויחי ימי יעקב שני חיי שבע שנים וארבעים ומאת שנה. חזר הכתוב והכליל ה"ז עם הק"ל. היינו דאמרי אינשי סופך טוב כולך טוב. אשריהן לצדיקים שהקב"ה מייסרן בייסורין בתחלתן, ובסוף מרחם עליהם, ומביאם אל קבר בשיבה טובה, וע"ז נאמר טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ז ח)" (פסיקתא זוטרתא - לקח טוב בראשית פרק מ"ז, כ"ח).

אַבְתִּי בְיָמֵי מְגוּרֵיהֶם" (שם שם ט). יעקב משיב במטבע לשון אחרת: 'ימי שני מגורי - שלושים ומאת שנה'. בדבריו הוא מזכיר את הימים ואת דבר הקשר שלהם אל השנים, אך לטעמו - לא 'שנות חיים' הם כי אם 'שנות מגורים' - בצמצום ובארעיות גם יחד¹¹. והוא ממשיך - "מֵעַט וְרָעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי" - כמו מסביר את דבריו הראשונים. 'ימי שני מגורי אמרתי, מכיוון שאלו היו מעטים ורעים'. סקירת מסכת חייו של יעקב מראה עד כמה מדויקים דבריו¹².

'שנים' בחיי יעקב

לצד 'ימי יעקב' הקשים, 'משחק' יעקב גם ב'מגרש' הנוסף, הגדול - ב'שני חייו'. יעקב מייסד משפחה המהווה את שלד קיומה של האומה, ומתוך ייעוד זה הוא מתייצב בעמדה של פרספקטיבה, מעמיד חזון, ואף פועל מתוך אחריות להגשימו¹³. כביטוי לכך ניתן למנות את מאבקו על הבכורה ועל הברכה, כמו גם את העדפתו כ'ישראל' את יוסף מכל אחיו. שתי פעולותיו האחרונות - הגדרת מעמדם של בני יוסף - אפרים ומנשה, וברכותיו לבניו בסוף ימיו - באומרו להם את אשר יקרה להם באחרית הימים, מהווים גם הם ביטוי מובהק לעמדה זו. סוג של מימוש לחלומותיו הגדולים של יעקב התקיים בשבע עשרה השנים הטובות

11 גַּר וְתוֹשָׁב אֲנֹכִי עִמָּכֶם" אומר אברהם לבני חת, ומגדיר את מעמדו כמי שאינו אזרח קבוע. הגר הוא אדם שעזב את ארצו ומולדתו והשתקע בארץ אחרת. בהתאמה - פעולת המגורים פירושה אחיזה לא קבועה במקום מסוים. כך הוא גם התיאור בספר ויקרא: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת, כִּי לִי הָאָרֶץ, כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אִתְּם עִמָּד" (ויקרא כ"ה, כ"ג) - אתם אינכם בעלי הארץ, לכן אינכם יכולים לנהוג בה כמנהג בעלים ולמוכרה.

12 מבחינת אורכם יעקב חי פחות מאברהם (175) ומיצחק (180). אמנם - עשויות לעבור עוד 14 שנה מעת עמידתו לפני פרעה ועד שימות, אבל כנראה הרגיש יעקב שקרב קיצו, והבין שחיי עומדים להיות קצרים באופן משמעותי מחיי אבותיו. וביחס לקשייו: בראשית חייו נאבק על הבכורה ועל הברכה, בעקבות גניבת הברכה נאלץ לברוח מפני עשיו אל חרן, בה ישב כעשרים שנה (פרק ל"ז-כ"ח). שנים קשות היו לו במחיצת לבן: 14 שנה עבד בכדי לזכות בשתי נשותיו, לבן החליף בערמה את רחל בלאה, יעקב מתאר את קושי עבודתו: כמי שביום אכלו חורב וקרח בלילה, שנתו נדדה מעיניו (שם ל"א, מ') ולבן היתל בו והחליף את משכורתו עשרת מונים (שם ל"א, ז', מ"א), יעקב בורה, ולבן דולק אחריו על מנת לפגוע בו; בדרך חזרה עשיו יוצא לקראתו למלחמה אך הוא מצליח לפייסו; מלאך נאבק בו (פרק ל"ב), בשכם מתחולל 'מעשה דינה' המסתיים בהריגת בני שכם ובגערותו בבניו על פועלם זה (פרק ל"ד); רחל מתה בדרך (שם); יוסף נעלם ויעקב 'יורד' בעקבותיו אל השאול (פרק ל"ז). יהודה יורד מאת אחיו (פרק ל"ח), ובשנים הבאות נעדר יוסף המשפחה במצב כמעט מפורק.

13 עצם פעילותו האקטיבית, מבדילה את יעקב מיצחק אביו. יעקב בעודו רך נולד הוא אוהז בעקב אחיו, לאחר מכן הוא קונה ממנו את הבכורה, ובכך הוא פועל לשנות את המציאות. כאמור, פעולות אלו נגזרות מקיומן של 'שנות חיים' במערכת מושגית, מקיומו של חזון רחוק המניע אותו להגשימו.

חיים שונה¹⁶. נמחיש בכמה מהן: בתקופה הראשונה מתוארת גדילתו וגדילת עשיו, והם מתוארים זה לעומת זה. סופה הוא - בבירחתו מפני עשיו; בחרן - ה' מלווה אותו, והוא נתון בחוסר אונים מול לבן, המתעלל בו ומרמה אותו. יעקב - סובל ושורד; בתקופת שכם - הוא ומשפחתו נתבעים להגיב על מעשהו של שכם בדינה. יעקב משאיר את המגרש לבניו, ולבסוף אינו מרוצה מתגובתם; דף חדש הוא פותח עם שיבתו אל בית אל, ובעקבותיה; בהגיע יוסף לגיל שבע עשרה - הוא בוחר בו, והמשפחה כולה עוברת טלטלה גדולה; כאשר הוא חושב שנטרף יוסף - הוא יורד אל בנו אבל שאולה, והמשפחה כולה נמצאת בנקודת שפל קשה. כאמור, הביטוי להתנהלות שהייתה ליעקב, כמי שנתון בזמן ומגיב לו, הוא בפתחה במניין היחידות המתייחס אל התקופה האחרונה, הסמוכה לתקופה בה הוא נתון כעת. רק במעגל שני ושלישי הוא צופה אל עבר התמונות הגדולות יותר, כמו גם אל עבר התשתיות.

סוף דבר

בעיוננו זה התייחסנו לפסוק הפותח את הפרשה: "... וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּו שָׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמָאתַיִם שָׁנָה" (בראשית מ"ז, כ"ח). מילים אלו הושוו למילים המקבילות באברהם וביצחק, ונחשף השוני הקיים בין המופעים השונים. בשני נושאים התמקד העיון: בהבנת השימוש במילים 'מים' ו'שנים', ובשאלת צורת מניין השנים - האם מן היחידות אל עבר המאות או להיפך. שינויים אלו התבררו כמי שמקפלים בתוכם הזמנה לבוא בשערי הדמויות, ולהבין דבר על דרכם הרוחנית, ועל תנועת הנפש שהיו לכל אחד מהם. היכרות מזווית נוספת עם שלושת האבות.

בקריאה זו הוצעו כלים פרשניים, הממחישים מעט את הפוטנציאל המשוקע בקריאה רגישה בפסוקי המקרא. מיוחדת היא 'תורה שבכתב', המשקעת בתוכה מימדים רבים, מעין צריבה הממירה מציאות רב ממדית לשפת אותות וסימנים. בפענוח ובפתיחה של אלו, שב הצופה ונחשף אל נבכי נפשם של אנשים, אל הגיונם של אירועים, ואל תורה העוסקת בחיים - בשלל מימדיהם. תורת ה' תמימה משיבת נפש.

לראות כאן צעד נוסף, המשלים את הצלע הראשונה בפסוק המונה את 'ימי שני חייו' של אברהם. ימים הטפלים לשנים, ושנים הטפלות לחיים.

ומה בדבר יצחק? "וַיְהִי יְמֵי יַצְחָק מֵאֵת שָׁנָה וּשְׁמָנִים שָׁנָה" - בדומה לאברהם, חי יצחק את תמונת המאה הראשונה קודם שחי את תמונת העשרות שלאחריה. בשונה מאברהם, שמשמעות 'שני חייו' נכחה בפרספקטיבה הרחבה, המערכתית, נקודת המוצא של יצחק היא "ימי יצחק" - המשמעות נוכחת בימים הבודדים. במבט ראשון קיימת סתירה בין שתי תנועות הנפש של האיש, בין תנועה ראשונה אל עבר הקונקרטי, המקומי, לבין תנועה שנייה אל עבר הפרספקטיבה הרחבה!

דומה שכך הם פני הדברים. ציונם של 'מים' או 'שנים' מהווה שיקוף לתנועת הנפש, לחוויית חיים קיומית, הקודמת לתוכן כזה או אחר. לעומת זאת - מעגלי המספרים - כשנים בודדות עשרות ומאות, קשורים כבר לתכנים ולאורחות חיים. ביחס לאחרונים - יצחק ממשיך את דרך אביו ודומה לו באורחות חייו. במובן זה הדמיון המתואר במעגלי המספרים - מאות ועשרות, רומז לתוכן חייו של האיש. ומנגד - תנועת נפשו השונה משל אביו, המביטה אל ההווה. במובן זה תכולתה היא 'ימי יצחק' - ימים ולא שנים.

שנות יעקב

בשונה משני האבות שקדמו לו, פותח הכתוב בתיאור שנות יעקב הבודדות תחילה, ורק לבסוף הוא מגיע אל תמונת המאה. כך הוא גם בעומדו לפני פרעה, השואל אותו לשנות חייו, והוא עונה: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרַעֲהוּ יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלָשִׁים וּמָאתַיִם שָׁנָה מָעַט וְרַעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיָּי וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ אֶת יְמֵי שְׁנֵי חַיָּי אֲבֹתַי בְּיַמֵּי מְגוּרֵיהֶם (בראשית מ"ז, ט). יעקב מתבונן בתמונת בחייו, והתמונה הראשונה המשתקפת לו היא - השנים האחרונות, בהן הוא נתון כעת. במעגל שני הוא צופה לאחור, אל עבר עשרות השנים שקדמו להן, ורק לבסוף הוא מתייחס למאה השנים הראשונות - הרחוקות ממנו. מה מקופל בעמדה זו?

יעקב הוא אדם הפועל בתוך נפתולי המציאות. חייו מלאים בטלטלות, והוא מגיב אליהן, נע ונד, עולה ויורד עימהן. תכונות אלו קשורות לשמו - 'יעקב', כמי שאחז בעקב אחיו בעת הולדתו, וכמי שעוקב ומגיב אליו במהלך חייו¹⁵. יעקב הוא איש החי בהווה, נתון בהתמודדות מתמדת נוכח אירועי המציאות. בכל תקופה בחייו הוא נתון בהוויית

¹⁶ עובדה זו אינה עומדת בסתירה לתיאורו כ'איש תם יושב אהלים', תיאור המצביע על שייכותו לעולם פנימי - בשיבתו פנימה - באהלים, ובעמדת התום שהייתה לו כלפי הסובב אותו. המשוואה היא: יעקב מיטלטל נוכח המציאות, ויחד עם זאת, נקודת המוצא שלו היא פנימית. בניגוד לו עשיו הוא 'איש ציד' - התוקף את צידו (בהיפוך לעמדת התום). עשיו הוא גם איש שדה - 'איש חויץ' (בהיפוך ל'יושב אהלים).

¹⁵ לעומתו, אברהם סולל דרך חדשה, כמי שמורם מן המציאות, וגורם לה להתיישר לפיו, כמו אבא הקובע את הדרך למשפחתו. יצחק חי את חייו, וההתמודדות שלו עם המציאות היא בנתינת מענה להפרעות שהיו לה למסלול חייו. יעקב - נתון בתוך מגרש החיים, והוא הראשון שמתחיל לשחק בו כשחקן - שווה בין שווים.

*****
*
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשל"ה *
* עורך: מתנאל בן אבי *
* *****
* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://vbm.etzion.org.il> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* *****